# O‘ZBEKISTON AGROTSENOZLARIDA *PARDOSA* C.L. KOCH, 1847 AVLODI VAKILLARINING BIOLOGIK KURASHDAGI AHAMIYATI

Eshmamatov A.I., Shodmonov F.A.
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
E-mail:eshmamatovasilbek75@gmail.comferuzshodmonov@gmail.com

**Annotatsiya.** Mazkur tezisda Pardosa C.L. Koch, 1847 avlodiga mansub o‘rgimchaklarning ekologik xususiyatlari va O‘zbekiston agrotsenozlarida zararkunandalarga qarshi biologik kurashdagi ehtimoliy ahamiyati yoritiladi. Ushbu avlod vakillarining yirtqichlik xususiyatlari, tuproq yuzasidagi faolligi hamda agroekotizimlarda tabiiy biologik nazoratni ta’minlashdagi o‘rni bayon etiladi.

**Kalit so‘zlar:** *Pardosa*, Lycosidae, araneofauna, agrotsenoz, biologik kurash, tabiiy yirtqichlar, zararkunandalar, ekologik muvozanat, integratsiyalashgan himoya.

**Kirish.** Qishloq xo‘jaligi ekinlarini zararkunandalardan himoya qilishda tabiiy yirtqichlardan foydalanish ekologik barqaror dehqonchilikning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Agrotsenozlarda uchraydigan o‘rgimchaklar zararkunanda hasharotlar va boshqa mayda bo‘g‘imoyoqlilar bilan oziqlanib, ularning sonini tabiiy ravishda cheklashda ishtirok etadi. Shu jihatdan, bo‘ri o‘rgimchaklari oilasiga (Lycosidae) mansub Pardosa C.L. Koch, 1847 avlodi vakillari alohida ilmiy ahamiyatga ega.

**Asosiy qism**. *Pardosa* avlodi vakillari, asosan, tuproq yuzasida faol harakatlanib, o‘ljasini bevosita ovlash orqali oziqlanadi. Ularning ekologik xususiyatlari yashash muhiti, tuproq namligi, harorat va oziqa resurslariga bog‘liq. Bunday o‘rgimchaklar agroekotizimlarda tuproq yuzasida yashovchi mayda hasharotlar va boshqa bo‘g‘imoyoqlilar populyatsiyasiga tabiiy yirtqichlik bosimini yuzaga keltirishi mumkin. *Pardosa* avlodiga mansub quyidagi 12 ta tur biologik xilma-xillikni o‘rganish va ularning agroekotizimlardagi ekologik vazifalarini baholash nuqtayi nazaridan e’tiborga loyiq:

1. *Pardosa agrestis* (Westring, 1861)
2. *Pardosa amentata* (Clerck, 1758)
3. *Pardosa lugubris* (Walckenaer, 1802)
4. *Pardosa mixta* (Kulczyński, 1887)
5. *Pardosa monticola* (Clerck, 1758)
6. *Pardosa nebulosa* (Thorell, 1872)
7. *Pardosa palustris* (Linnaeus, 1758)
8. *Pardosa plumipes* (Thorell, 1875)
9. *Pardosa prativaga* (L. Koch, 1870)
10. *Pardosa riparia* (C. L. Koch, 1847)
11. *Pardosa turkestanica* Roewer, 1951
12. *Pardosa ovtchinnikovi* Ballarin, Marusik, Omelko & Koponen, 2012.

Ushbu ro‘yxat *Pardosa* avodining tur tarkibini ko‘rsatadi. Biroq sanab o‘tilgan barcha turlarning O‘zbekiston agrotsenozlarida uchrashi yoki mahalliy zararkunandalarga qarshi samaradorligi bir xil darajada tasdiqlangan deb bo‘lmaydi. Xususan, *Pardosa turkestanica* va *Pardosa ovtchinnikovi* kabi turlarni o‘rganishda ularning hududiy tarqalishi va ekologik xususiyatlariga alohida e’tibor qaratish lozim.

Mazkur avlod vakillarining biologik kurashdagi ahamiyati, avvalo, ularning yirtqichlik xususiyati bilan belgilanadi. Ular oziqa tarkibiga qarab turli mayda bo‘g‘imoyoqlilar bilan oziqlanishi va shu orqali agrotsenozlardagi oziq zanjirlarida ishtirok etishi mumkin. Biroq muayyan tur qaysi zararkunandalarni qancha miqdorda iste’mol qilishi dala va laboratoriya kuzatuvlari asosida aniqlanishi kerak. O‘zbekistonning paxta, g‘alla, sabzavot va bog‘ agrotsenozlarida *Pardosa* avlodi vakillarining tur tarkibi, mavsumiy faolligi va populyatsiya zichligini o‘rganish muhim ilmiy-amaliy vazifadir. Bunday tadqiqotlar o‘rgimchaklarning zararkunandalar soniga ta’sirini baholash hamda ularni integratsiyalashgan o‘simliklarni himoya qilish tizimida tabiiy boshqaruv omili sifatida hisobga olish imkonini beradi.

*Pardosa* avlodi vakillarini saqlash uchun pestitsidlarni oqilona qo‘llash, tuproqqa ishlov berish tadbirlarini ekologik jihatdan maqbul tashkil etish va dalalar chetidagi tabiiy yashash muhitlarini muhofaza qilish maqsadga muvofiq. Bu tadbirlar foydali bo‘g‘imoyoqlilarni saqlash va agroekotizimlarning ekologik barqarorligini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

## Xulosa

*Pardosa* C.L. Koch, 1847 avlodi vakillari agroekotizimlarda tabiiy yirtqichlar sifatida muhim ekologik vazifani bajaradi. Ularning biologik kurashdagi amaliy ahamiyatini aniqlash uchun O‘zbekiston agrotsenozlarida tarqalishi, tur tarkibi, oziqlanish xususiyatlari va zararkunandalar populyatsiyasiga ta’sirini chuqur o‘rganish zarur. Olingan ilmiy natijalar ushbu o‘rgimchaklarni integratsiyalashgan o‘simliklarni himoya qilish tizimida muhofaza qilish va tabiiy biologik nazorat imkoniyatlarini baholashga asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

## Foydalanilgan adabiyotlar

1. Foelix R. F. _Biology of Spiders_. 3rd ed. Oxford University Press, 2011.
2. World Spider Catalog. _World Spider Catalog_. Natural History Museum Bern. https://wsc.nmbe.ch/
3. Ahmadjonova S., Adxamova S.A. Markaziy Farg‘ona hududida tarqalgan o‘rgimchak turlarining sistematik tahlili va ro‘yxati // FarDU. Ilmiy xabarlar. — 2024. — T. 30, № 3.
4. Ahmadjonova S.Sh. Ayrim ov to‘ri hosil qilmaydigan o‘rgimchak oilalarining biologik xususiyatlari // FarDU. Ilmiy xabarlar. — 2024. — № 3.
5. Nabiyeva D.A., Ergasheva Sh.O. O‘rgimchaklar haqida umumiy tushuncha va ularning xilma-xilligi // Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan. — 2023. — Vol. 1, № 2.
6. Shodmonov F.A. O‘zbekiston Gnaphosidae oilasi o‘rgimchaklarining zoogeografik tahlili // Oziq-ovqat xavfsizligi: milliy va global muammolar. — 2025.

7. Эргашев Н.Э. Экология ядовитых пауков Узбекистана. — Ташкент: Фан, 1990.